

Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten

Viktoria Deeb Klint

Till M

Prolog

Hon ville ge honom en plats där kriget inte finns och aldrig har funnits, en lätt och barnslig plats, fylld av enkelhet och frid, och därför söker hon den i landskapet där han nu befinner sig, tillsammans med henne.

Men mörkret drar in över dem, kylan har redan brett ut sig.

Hon frågar sig vad människorna kommer att göra nu, men har förstås inga svar. Bara oro.

Oro och kärlek. Hon säger:

Vad ska vi ta oss till med allt det som pågår omkring oss, *habibi*?

Hon önskar berätta om honom, hans tro och det han upplevt – och om dem båda – men utan att för den skull lägga ut beten till de vålnader och rovdjur som sprider gift och is omkring sig i världen, får människor att associera till gångna tider, stöveltrampstider, sådana det sas att ingen någonsin fick glömma.

Så, hon börjar med att ge dem en trygghetens och tillförsiktens utgångspunkt, en plats förankrad i det mellansvenska landskap där de bor och lever. Hon skriver:

I djupet av oss finns en skog med surrande gläntor som solen når. Där kan vi lägga oss i mossan, omfamnas av berget och urtiden. Om kvällarna tar välvilliga skuggor över, bäddar ner vår skog i silversvarta skrin, och ett månbelyst mörker rör sig ljudlöst mellan trädstammarna där allt är öppen och livgivande tystnad.

I djupet av oss finns en rymd som kallar på oss med stjärnhimlens röst, med koltrastens och blåvingens röster. Som kallar på oss med vår egen röst, även om vi glömt den eller gått för långt på såriga stigar för att först känna igen eller minnas den.

Vi snuddar vid återupptäckten av den med ord som vägsål, vågsål.

I djupet av oss finns ett nav och en plats, en valfri plats; en plats fri från val.

En stillhetens och fredens plats, där vi för alltid kan vara de vi är, innan världen krossar oss.

I den Nåderikas, den mest Kärleksfullas namn

Hon börjar så, som han alltid, genom hela sitt liv, har börjat –

Bismillah ar-Rahman ar-Rahim

Mo håller upp sin telefon och visar Vita fotot på en vän från sin hemstad, säger: Han var taxichaufför, bara det. De skar halsen av honom av den enda anledningen att han kom från Hamah.

Vilka? frågar hon. Regimen?

Ja, svarar han, regimen. Må den brinna i evighet.

Med regelbundenhet detta: ett telefonsamtal, ett meddelande, någon Mo kände och älskade, torterad, avrättad, försvunnen.

Men han drömmer inte lika ofta mardrömmar längre, i alla fall inte om nätterna, de talar alltmer sällan om nätterna nu, och dagarna är som de är. Mo håller modet uppe, de har det ju bäst i världen ändå!

Hans optimism är osviklig, hans humor likaså, och hans tro är fastare än bergen här, de sjungande blå som bär dem.

Ändå, mörkret. Hur det kommer över honom, över dem båda, över världen i skuggan av detta orättfärdiga krig. Hur allt är för sent och faller.

Mo tänder ännu en cigarett under köksfläkten, rör ner fler sockerbitar i det redan söta teet, säger: Människor säljer sina njurar nu, för att ha råd att ge sina barn ett mål mat, och ibland säljer de också sina barn för att barnen ska slippa svälta ihjäl.

Mo säger: Jag kom hit bara för att träffa dig, *ya albi, ya ruhi*. Det är det enda jag kan tacka kriget för, allt annat är förluster och sorg.

De lever med kriget här och nu, och allt som kriget gör över avstånd, med honom, med dem båda. Ingen kan undfly kriget, mer än fysiskt.

Samtidigt har de ett äktenskap, en vardag, en kärlek större än världen. De har ett liv att leva. De lever det.

Och på svajiga ledningar når honom hans mamma, hans fem äldre systrar, lillasystemen, också hans två bröder – en äldre, en yngre – men inte lika ofta. De skämtar, skrattar, talar om matlagning och väder, reder ut en arvstvist, håller ihop, faller isär.

Allt detta pågår och solen går upp och går ner.

Om morgnarna vecklar Mo ut bönemattan, lämnar över sig själv och allt, innan han går till det skralt betalda jobb han slutligen fick efter att ha sökt ett antal.

Habibi, säger han till Vita, Sverige är inget lätt land att leva i, men efterhand så.

Och: Bönen är en kompass, ett sätt att hitta riktningen inombords. Det är inte Gud som behöver våra böner, det är vi som behöver dem, som en påminnelse om vilken relation i våra liv som är den allra viktigaste, den som allting annat utgår ifrån.

Det finns så många arabiska ord som rymmer hela processer och därför inte enkelt kan översättas till svenska, Vita vet det, krokmar ibland under tyngden av det. Hur ska hon hinna lära sig ens en bråkdel?

Genom *Qur'an*, säger Mo, kom språket att fyllas av *rahma* – godhet och nåd – men Gud själv är bortom varje tänkbar mänsklig föreställning och så oändligt kärleksfull att vi, oavsett hur många gånger vi felar, alltid är varsamt hållna, som i en livmoder.

De talar om *tawba*, att vända sitt hjärta rätt genom att minnas, för enligt islam är hjärtats intelligens den främsta och grundläggande, intellektet följer på den. Att gång på gång, i ett pågående flöde av växelvis glömska och hågkomst, återvända till medvetenheten om en allt omfattande gudomlig barmhärtighet och välvilja.

Mo säger: Om *Allah* hade önskat perfekta människor så hade Han skapat oss på det sättet, men vi är precis som vi är menade att vara, ofullkomliga. Det prövar oss, våra intentioner, vår vilja att göra gott, att dela solidariskt på allt, att minnas och att efterhand vända oss tillrätta mer och mer varaktigt, i tacksamhet för allt vi har, i tillförsikt om att allt som är, är enligt planen.

Allting i världen är *ayas*, portar till varseblivning, förundran.

Tro – tvivel, tro – tvivel. Vita pendlar mellan att fyllas och att tömmas.

Han tycker om att laga mat, traditionella syriska rätter, på de sätt hans mamma lärde honom. De står varandra mycket nära, Mo och hans *umm* och han var den som vårdade henne under en lång sjukdomstid, låg vaken och lyssnade till hennes andetag om nätterna, samtidigt som han arbetade långa dagar på den lilla skofabrik han drev, först kommit till redan som sextonåring, ett par år efter att hans mäktige far lämnat familjen och Mo och hans bröder börjat försörja den i faderns ställe.

Mo gick knappt klart åttan – det var så mycket bråk, ändå är han en av de mest pålästa och mångsidigt begåvade människor Vita mött.

Han studerade även de av regimen förbjudna böckerna i sin farbrors stora bibliotek, den av farbröderna som var professor i arabiska vid universitetet.

Sju-åtta anställda var de på skofabriken, ägaren lärde upp honom, lät Mo ta över sen under tiden han själv ägnade sig åt annat, som alkohol.

Mo tänder ännu en cigarett under köksfläkten, övervakar grytorna, rör vid dem på samma sätt som han rör vid henne, med mjuk och fast intensitet, stor ömhet, full närvaro.

Han talar – som så ofta – om sin mammas hus; det hem han växte upp i intill floden, säger:

Det är så vackert där vid Asi, där finns vattenhjul från 1200-talet.

Vita omsluts av hans röst, hur han målar upp bilderna av sten och grönska, svarar: Orontes, vi kallar den Orontesfloden, det var det namn vi lärde oss i skolan som barn, så Asi är nytt för mig.

Han talar om det gamla Damaskus, arkitekturen, som i en saga. Om hur hans bror och han reste runt, sålde kläder och accessoarer på stadsfestivalerna före kriget, i det land som ännu blomstrade.

Visst var staten svårt korrumperad, men trots det, det var så mycket lättare att leva då.

Människor hade det grundläggande, även de fattigaste.

Tidigt den trettioförsta december 2015 kom Mo till Malmö. Till Sverige.

Nyårsafton råkar vara Vitas födelsedag, men det här var nästan två år innan de möttes i en helt annan del av landet, och hon fick den finaste av presenter.

Mo säger: Första året sov jag så mycket, jag var så trött, som om det aldrig ville gå över.

Du är fortfarande trött, *habibi*, svarar Vita inte, utan tänker bara.

I perioder kan Mo sova mer än halva dygnet, men hon vill inte dra upp det nu.

Vad kan egentligen förmedlas kring hans flykt, mer än att han hade sin yngsta syster med sig och en av sina äldre systrars söner.

Att de gjorde den välkända resan i en överfull gummiflotte som så många svenskar har hört talas om, men aldrig fullt ut kan förstå:

Den farkost som lämnade stranden ett par timmar före deras försvann i havet, gick under med allt och alla. Män och kvinnor. Barn. Spädbarn.

Mo och de andra fann kropparna sedan, en rad tillhörigheter, flytande på sin vattenväg.

De blev kvarglömda länge på förläggningen utanför Karlskrona, Mo och hans anhöriga, men fick flytta därifrån till slut, sist av alla. Det var så han hamnade uppåt landet, i den bruksort även Vita kom till vid samma tid, och där deras ohejdbara kärlek så småningom blev ett samtalsämne på byn.

När de berättar för varandra om sina liv faller de varandra ständigt i talet: Det var såhär det hände, såhär det gick till, i lager på lager av verklighet.

Själv är Mo född den sjunde februari, det sjunde av nio syskon, men registrerades först några veckor senare, och därför stämmer inte hans personnummer med den verkliga dagen för hans ankomst till världen, mitt i natten efter en fest.

Så är det i och för sig ofta har Vita förstått. Flera gånger har hon gratulerat nyanlända vänner utifrån de svenska personnumren, så oundvikliga i alla tänkbara sammanhang att de nästan känns ingraverade i själen, varpå dessa vänner leende förklarar att siffrorna inte alls har något att göra med deras verkliga födelsedagar – och förresten så bryr de sig inte, lägger ingen särskild vikt vid det som för svenskar ofta är en anledning till firande.

Hursomhelst köper hon blommor till Mo, dukar med schwarzwaldtårta i köket, levande ljus förstås, men det har de nästan varje dag, eftersom en av Vitas svagheter är ljusstakar – helst i porslin från de loppmarknader de då och då besöker.

Februari är en kall månad också i Syrien, ofta pratar Mo om de kaminer som används där, runda, gasoleldade, *soba* kallas de.

Men nu gör kriget det ständigt svårt att komma över bränsle, svårt att komma över allt, ja, till och med omöjligt.

Människor både fryser och svälter till döds, säger han, och då talar jag ändå inte om situationen i flyktinglägren.

De bor i ett rum och kök intill universums centrum, bara den långa Sikforsvägen skiljer dem och bensinmacken åt.

Circle K, vad är det för ett namn egentligen? Gamla Statoil då?

Nej, det låter inte mycket bättre.

Mo säger: Upptäckten av oljan fördärvade allt.

Han talar om Mellanösterns alla oheliga allianser, om det saudiska kungahuset som han avskyr, deras sätt att använda religionen, förslavande, i direkt motsättning till allt det han själv tror på och står för.

Politiken har ingen Gud. Det är så vi säger på arabiska. Men människor tillber alltid något, måste göra det, och pengar är den mäktigaste av alla avgudar.

Avgudadyrkan är detta, att sätta det förgängliga framför det eviga, lögn framför sanning.

Ni tror att vi pratar om beläten, avgudabilder, men det är inte så, vad som helst kan användas.

Jag vet att du vet, *ya hayati*, men många människor missförstår menar jag, här i väst.

Vidare talar Mo om makt, om kontrollen över tillgångarna:

Naturresurser och knark är krigets mörka hjärta. Vapen är avgörande förstås, och människohandel. Handel med människor. Makt på bekostnad av människoliv.

Varje kväll samlas ett gäng unga med epor, eller a-traktorer heter det väl, därute på parkeringen, framför pumparna.

Mo och Vita ligger tätt intill varandra i sovalkoven, lyssnar till hur motorljuden blandas med det bubblande lätet från grannens vattenpipa bakom de papperstunna väggarna från femtiotalet, men de trivs ändå, har gjort vad de kan, hängt upp ljusslingor, pyntat, fixat. Bara tvättstugan är en, med svenska mått mätt, pågående katastrof.

Regelbundet går Vita till vindsrummet på adressen Mo skämtar om:

Vad heter gatan? Den-den-den-vägen? *Ya habibi!*

De skrattar, det är ett svårt gatunamn att uttala även för infödda, men Vita älskar sitt rum där, tystnaden på höjden, utsikten över en annan bensinmack och Lilla ICA.

Hon har fyllt det med skönhet och kreativa infall: finföremålen, färgerna, staffliet, de hundratals böckerna, de kulörta lyktorna, stenarna, tygerna och allt möjligt annat hon tog med från hemön (i Visby tyckte Mo att muren påminde honom om hans hemstad) och det älskade hus hon blev tvungen att lämna, oupphörligt drömmer om och saknar, samt lite nytt, som ett antal loppisfynd, porslinsfigurer.

Vindsrummet är hennes tillflyktsort närhelst hon behöver, och hon behöver det ofta. Det har ingenting med Mo att göra, det är hennes sätt att vara bara, ett svar på världens hårdhet – eller hennes egen hudlösa genomsläpplighet. Den stickande instabiliteten i systemet.

De signalerar regelbundet till varandra: ”Du är som ingen annan, du är den vackraste, galnaste, mest ljuvliga människa jag mött. Din kraft lyser upp himmel och jord för mig.” Som i en arabisk kärleksdikt, på samma gång rättframt och romantiskt.

Själv går Mo till gymmet, lyfter, håller, bär, gång på gång på gång.

Det är ett sätt att rensa huvudet. Tömma det och komma till ro, att omvandla vreden, bemästra hopplösheten och hitta något annat, säger han.

Det är som närheten oss emellan. Som bön.

Då och då pratar Mo om att sluta röka men Vita protesterar, han luktar så gott, hans hud gifter sig så lyckligt med lösviktstobaken, som han med hjälp av ett smalt stålverktyg stoppar lagom hårt i de tomma filterhylsorna.

Det finns rakvatten med tobak i, säger Vita. Eller åtminstone något som påminner om.

Han svarar: När jag får lön ska jag köpa en flaska *Azzaro pour homme* och du ska välja vilken parfym du vill, *ya albi*, priset spelar ingen roll.

Vi får se, svarar Vita, först måste vi betala hyran.

Mo jobbar hårt i matfabriken, och han är snabbare och starkare än de flesta.

Villkoren är dåliga, lönen likaså, men han håller humöret uppe:

Snart ska det komma något bättre, *ya wardi*, bara vänta och se; *Allah karim*.

Till advent får Vita extrajobb på ortens handelsträdgård, bär hem julstjärnor och hyacinter trots att fönstren är fulla redan; några växter till måste väl ändå kunna få plats!

Mo sitter nyvaken i köket med nybryggt te och *Al Jazeera*, håret på ända, som om tusen höns gått på det (hans uttryck), lyssnar uppmärksamt, tänder ännu en cigarett under köksfläkten, sedan ytterligare en.

Bra, då kan hon andas ut.

Apropå filter så har Vita inga. Mo är den som breder ut dem och ömsint vakar över den nyckfulla mjukheten i henne, ger stadga likt en efterlängtnad svalka vid slutet av en alldeles för het dag. Han är den starkaste hon vet, men säger alltid "Efter dig, habibi", vilket får henne att ruska på huvudet varje gång.

Ibland högläser han *Qur'an* för henne, på arabiska, och hon studerar olika engelska översättningar, eftersom de svenska är alldeles för otillräckliga och platta (som om texten vore allt annat än mystik). Hon läser också kommentarer, *al hadith*, och en kurs i *al asma ul husna*, Guds nittionio vackra namn.

Just den kursen griper efterhand tag i henne så till den grad att hon får feber. Hennes ostyriga iver kan emellanåt yttra sig så, men Mo finner ingenting underligt i det, tvärtom, mysteriet är hans ständiga hemvist, hans arvegods. Han vilar så trygg och hel i det att allt han gör och är, är en förlängning av det; i varje ögonblick blir Mo till på nytt.

All kunskap, allt lärande, går genom kroppen, tar plats i den, formar vårt varande i världen. Skapas och omskapas via sinnena och, först och främst, genom hjärtat. Bara genom ett friskt och rent hjärta, säger Mo, kan vi på riktigt förstå.

Sju eller sjuttio nivåer av förståelse har *Qur'an*, sägs det, varav den djupaste endast kan omfattas av *Allah* själv.

Män som gör illa mot kvinnor förspiller sina liv, säger Mo vid varje tillfälle de talar om allt ont som pågår i världen. Män som gör illa mot kvinnor har ingen heder, ingen moral, de förtjänar de hårdaste av straff, inget annat. Kom ihåg att varje man har en kvinna att tacka för sitt liv.

I hans ögon är kvinnan skapelsens krona och paradiset ligger under mödrarnas fötter. Det är utifrån kvinnorna, säger han, som goda och trygga samhällen byggs. De är grunden.

Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten, värmer teet från kvällen innan, säger:
Om vi har en låda tomater och en av dem är rutten, så kommer den ruttna att smitta alla de andra och därför måste den plockas bort.

Vita svarar: Ruttna tomater kan aldrig bli färska igen, men människor kan förändras, tillfriskna. Ruttna män kan bli något annat genom möten och insikter, en djupare förståelse.

Mo säger: Det är lätt för den som inte har sett kriget att vara overseende, förlåtande, men det finns sådant som är oförlåtligt. Det finns män som beter sig som djur. Värre än djur. Ja, att jämföra dem vore att förolämpa djuren. Djur gör inte så.

Som Daesh? frågar Vita.

Mo svarar ja, som de, men också många andra.

Även bland män i det svenska samhället, säger han, saknas respekt för kvinnor.

Över en måndag reser Mo och Vita de femtio milen, Migrationsverket tur och retur.

Mos förhör tar fyra timmar utan tolk (*alhamdulillah* för hans språkgeni) när han på nytt förklarar omöjligheten, t o m livsfaran, i att återvända.

Trots det förlängs hans papper bara med månader, igen. Det är fjärde gången nu, som allt blir fortsatt hängande.

Ändå, halmstrået. Tacksamheten.

På tisdagsyogan kollapsar Vita på mattan, kan inte röra sig. Den vänliga läraren låter henne vila ett par timmar och hjälper henne sedan hem, så att Mo i sin tur kan bädda ner henne och trycka i henne värktabletter och vatten.

Värken har hon haft länge, men den här typen av förlamning är ny.

Efter ett par dagar släpper den, temporärt åtminstone. Tillfälligt som ett uppehållstillstånd.

Ofta tänker Vita att det Mo upplevt är som hämtat ur kända actionfilmer, scener ur *Mission Impossible*, Marvelfilmerna eller *Die Hard*. För att inte tala om hur mycket av det han berättar som är Alice i Underlandet, fast på speed.

Ingen skulle tro oss ifall vi drog upp det här, säger hon. Sådant du varit med om, sådant du överlevt. Dina skyddsänglar måste ha slitit dygnet runt.

Star Wars och Harry Potter är nya för honom, annars har han sett en del, amerikanskt och europeiskt, piratkopierat. Serier som *Helgonet* och *Miami Vice*.

Om Nils Holgersson vet Mo allt, han säger:

Vi såg tecknade filmer om honom på barnteve när jag var liten. Nils.

Hans sätt att uttala namnet får i:et att låta som ett halvvägs e, l:et lite tjockt och runt.

Inte för att Nils Holgersson är någon actionhjärte precis, men Mo återkommer med regelbundenhet till honom. Och Vita vet inte varför, men varje gång han gör det så känns det som om hon vill gråta.

Ur Mos berättelser från Syrien strålar den arabiska hettans skoningslösa sol när han talar om sin vilda ungdoms slagsmål, eller om hur en av hans farbröder tog en skarpslipad kniv ifrån honom inför uppgörelsen med ett trettiomannagäng på deras gata, som utmanat Mo och några andra män i släkten under hans lillebrors bröllopsfest.

Vi var skruvade i huvudet allihop, säger Mo glatt, en samling stridslystna ungtuppar.

Den striden, med kniv, blev det aldrig någonting av, men oräkneliga andra har han utkämpat, av olika slag, på olika sätt och nivåer.

I tydlig kontrast till allt som han är med Vita – all hans skimrande innerlighet och omsorg, en mjukare värme – vecklar Mos berättelser om kamp nu ut sig, så till brädden fyllda av puls att deras få gemensamma kvadratmetrar vibrerar av dem, så snart de stiger in i hans minnens skattkammare och vidrör dess magiska lampa av scener.

En kväll i november kommer Mo från slitjobbet, säger att någon har frågat honom ifall han tycker om att slå människor.

Tror de att jag är terrorist, tror du?

Vita suckar och svarar: Förmodligen. Är inte alla muslimer terrorister?

Sedan skrattar de ganska länge åt det (men bara ganska, för det hugger trots allt i dem).

De kelar, kivas och dricker te med kardemumma, som de brukar.

Mo kedjetänder sina cigaretter, har nikotin att ta igen efter arbetsdagen.

Han säger: De skulle ha varit med i mitt hemland.

På jobbet får han inte frågan igen, men det skämtas om den en del. Kanske inte på samma sätt som hemma hos Mo och Vita, men iallafall.

Tack för att du tålademod med mig, säger han.

Det är så vackert uttryckt att hon inte ids rätta honom.

Tålademodar, tålademodade, har tålademodat (mig), så kan vi böja det.

Det är så mycket med hans sätt att tala svenska som hon dyrkar.

De lyssnar till nyheterna, Mo funderar:

Var rädda om varandra.

Var rädda för varandra.

Bara en preposition skiljer de meningarna åt.

Hans *umm* var marknadsplatsens hårdaste förhandlare, var och en i staden visste – och vet – det. Hon kommer från en känd och välbärgad släkt.

Mo beskriver hur han gick med henne för att handla, bära hem hennes varor.

Det var en usel dag för vilken försäljare som helst när hans mamma kom och skulle göra affärer. Ibland stod han bakom och tecknade: Bara låt henne, jag kommer tillbaka sen och betalar.

När militärfordonen rullade in 2011, efter att invånarna hållit staden fri från diktatorns inblandning under tretton dygn, flydde nästan hela Hamahs befolkning med minnet av massakern 1982 flåsande i nacken.

Alla hade förlorat någon då. Make, bror, far, son, anhörig eller vän.

Men Mos *umm* Hana sa: Över min döda kropp, aldrig att jag lämnar mitt hus!

Så de blev kvar på den nästan tomma gatan, där vid floden *Nahr al-Asi*, som märkligt nog rinner från söder mot norr.

Mo gick främst i demonstrationstågen. Hans vänner blev skjutna på var sida om honom.

Han försökte hjälpa dem, andning – blödning – chock, men såg dem dö.

Fortsatte gå rakt mot fienden.

De talar vidare om hans mamma, hennes sätt att räkna, med papper och penna gå igenom varje lira hon skickat med honom för vardagens inköp.

Mo säger: Ibland åkte jag kollektivt men sa att jag tog taxi, på så sätt fick jag pengar till tobak utan att hon visste.

Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten, drar ett bloss och andas ut röken, säger:

Det finns så många hycklare, de kallar sig muslimer, men använder religionen bara som det passar dem, plockar rader här och där ur *Qur'an* utifrån sitt eget stinkande godtycke, det är så patriarkatet lever vidare. Om männen gjorde rätt skulle alla kvinnor leva på det sätt *Allah* avser, som perfekta jämlikar.

Det är så det står, så det är menat att vara.

De talar om Profeten, frid över honom, som den störste av mystiker. Inte den ende, men den störste. Därav hans milda, blida väsen. Ljus på ljus.

Det var så han blev vår förebild, säger Mo, han var det sista sändebudet, den som ställde alla missförstånd till rätta. Vi människor behöver rättesnören, och *Qur'an* är ett sådant, men den är inte menad att användas förtryckande, aldrig någonsin, var och en måste hitta sin egen inre väg, sitt eget hjärtas samråd med *Allah*, det finns inget tvång i religionen.

Och: Bara den som själv först blir attackerad får ta till våld, fysiskt alltså, om den blir angripen, behöver försvara sitt eget eller andras liv. Men det är något människor här inte tycks förstå. Det är något inte heller terrorister förstår, och en hel del religiösa ledare.

På så sätt är även terrorister hycklare, jämte massor av mullor och imamer.

Jo, allt beror väl på uttolkarna, svarar Vita. Religion kan användas till allt möjligt.

Och: Kapitalismen är också en religion nu, globalt utbredd och beroende av sekularitet för att fungera. När ingenting längre är heligt blir allting tillåtet.

Mo säger: Gud och rätten är alltid på de svagas och marginaliserades sida. De starka och privilegierade är skyldiga dem, de kan aldrig undkomma sitt ansvar.

Mo vet att Vita skriver där hon kommer åt, att hon har en önskan att få folk att känna och se något av situationen i Mellanöstern genom ögonen på en flykt-fågel.

Kanske, säger Vita, kan den som förstår Syrien litegrann förstå också andra krig, även om det är komplext och har många lager, men jakten på naturtillgångarna, exploateringen, koloniseringen, orättvisorna och avgrundsklyftorna, hur svårt kan sådant egentligen vara att begripa?

Det finns saker Mo inte berättar, han säger: De gör för ont i dig, *ya ruhi*, och du har ett så vackert vitt hjärta.

Men hon vet ändå, det handlar om sådant de gör mot kvinnorna där, och mot barnen. Om allt det som händer i fängelserna, och utanför. Tortyr, våldtäkter, mord. Starkström genom genitalier. Spädbarns huvuden krossade mot stenväggar.

Om sådant Mo själv bevittnat, ibland om sådant han hört berättas av andra, och om de sätt på vilka hans vänner och anhöriga dör – eller tvingas leva vidare.

Om hösten är Vita väldigt trött, kan somna mitt på dagen, och till och med i sina många mardrömmar (så regelbundna att hon alltid räknar med dem) kan hon drömma att hon somnar eller faller, att världen snurrar och snurrar i explosioner av hotfulla händelser. Men det är inte heller något nytt, Vita har alltid drömt mycket och i intensiva färger, ur vilka mörker och skräck väller fram.

Mo oroar sig för henne, men behåller för det mesta sitt lugn, säger att allt kommer att bli bra, *insha Allah*.

Ingen kan vara så förtröstansfull som han, även om också han regelbundet rasar in i mörkerdjupen, t ex när telefonsamtalen kommer efter att ännu någon han kände och brydde sig om mött döden på det mest fasansfulla sätt.

Igen: en människa må kunna lämna kriget men kriget lämnar aldrig en människa, det lever kvar i kropp och sinne, som ett tidsinställt sprängmedel vars utlösare varje sådan smärtsam händelse är.

Hur ska vi någonsin kunna få de lyckligt lottade att begripa det, frågar Vita, annat än som abstraktioner utan tyngd, något vi säger bara?

Mo svarar: Världen har vänt Syrien ryggen, det är en diktatorernas lekplats, ingenting annat. Och mitt eget liv har alltid varit ett slagfält för ytterligheter av mörker och ljus.

Allahu alam. Gud vet bäst. Vår uppgift är *sabr*. Att vara uthålliga, tålmodiga, göra så gott vi kan oavsett vad vi har att hantera.

Så ofta de kan gör de utflykter, åker en bit med bilen. Mo tar med sig mat att grilla, *muhammara*, *kebab* på lammkött. De kokar te i stålkanna över öppen eld. Ibland badar Vita i älven trots att det är kallt i vattnet, några få grader bara. De har sett mycket av skogarna runtomkring, tagit sig fram på grusvägar sönderkörda av timmertransporter, nästan kört fast i gyttjegropar.

En dimmig söndag for de till Luossa, Vita berättade för Mo om Dan Anderssons liv, spelade hans tonsatta dikter innan, jämförde dem med hur vissa sånger av Fairuz fångar något som kanske kan kallas ett folksjälens minne. De eldade bakom en låg stenmur alldeles nära torpet, så att de kunde se det.

Innan pandemin stänger ner allt besöker de bruksmuseerna i Långban och Lesjöfors, imponeras av utställningen *Aquanauts* på Verket i Avesta, men Vitas lista är mycket längre än så: Det finns så många platser jag vill besöka i just ditt sällskap, älskade människa!

Emellanåt tar de en sväng till Filipstad eller Örebro för att fingå lite bara, ströva omkring, kanske besöka en restaurang eller dricka kaffe, men oftast blir det uppåt Älvsjöhyttan ändå, det ligger så nära. De känner sig hemma där, har en anknytning genom en gammal vän. Mo säger: En liten tur räcker. Med en liten tur och lite tur kommer vi långt. Vita säger: Bergslagen är Sveriges svar på Appalacherna.

När hon är bortrest flera veckor utan honom köper han kravmärkta apelsiner och lägger dem i köket för att det ska kännas, förklarar han för henne, som om hon bara är ute en stund.

Deras tvättstuga är som en följetong. som på film, alltid är det något som händer i den: stulna tvättider, strumpstopp i avloppet, grannen som torkar sina verkstadskläder i tummlaren utan att tvätta dem först, andras plagg som ligger kvar tills någon (Vita) sorterar dem, kvarlämnade pizzakartonger.

Eller en kvinna ända från Mogadishu, kvarteret vid folkhögskolan där många somalier bor, som tvättar mitt i natten och tycker att Mo ska köra henne hem för att det regnar och hennes bror som har körkort har rest iväg någonstans, oklart vart. (Och ja, det slutar med att Mo skjutsar henne – det regnar ju och ingen kvinna, anser han, ska behöva gå ut ensam efter mörkrets inbrott – varpå Vita får hämta honom på en parkering klockan 02.30 på morgonen, men de är båda glada åt det hela ändå, för ingen har ju råkat illa ut, *alhamdulillah*.)

Hon städade noga, den kvinnan, men de förstod aldrig varför hon tvättade i deras källare. Kanske hennes väninna på andra våningen hade låtit henne?

Tjugofyra ettor i tre femtiotalsskåkar av bruksarbetarmodell delar på den tvättstuga de har, eritreaner, somalier, araber, kurder och en svensk (Vita).

Det tog ett tag att få folk att boka in sina tider på tvättschemat av plåt, men nu funkar det för det mesta.

Vita säger: En dag, när vi flyttar härifrån, *insha Allah*, kommer vi att sakna det här.

Och hon tänker, kanske också våra högljudda grannar, som jallar fram och åter genom porten sjungande, och vars telefonsamtal till andra sidan jorden – (Använder de verkligen telefon, *habibi*, eller försöker de nå fram utan? brukar Mo leende fråga) – musik, teveserier, toalettbesök och vattenpipor förföljer oss genom nätterna, ackompanjerade av eporna som far fram och tillbaka och håller låda vid macken.

Alltsammans är ett enda intensivt doftande vansinne, signerat Hammarvägen.

Alla är de dårar på genomresa här.

Över telefonen följer Mo *The Joe Show*, som driver med makten i den arabiska världen. Nästan varje kväll sitter han en stund i köket, röker och skrattar högt åt den svidande satiren och när Vita frågar försöker han översätta, men landar i att kanske finnes det inga ord på svenska om han så studerade språket i hundra år.

De skrattar mycket tillsammans. Kanhända mer än de gråter (han i det osynliga). All den humor, närhet och ömhet som genomströmmar deras ivriga hjärtan och revolutionära vildhjärnor ger henne ett tryck av tacksamhet inifrån bröstet, bultar som små portklappar mot tinningarnas insidor många gånger om dagen, och deras oräkneliga smeknamn på varandra studsar som pingisbollar mellan lägenhetens väggar.

Efter att han första gången tog hennes hand blev ingenting sig likt, och ofta vill hon säga honom hur förunderligt det är att de kan vara så lyckliga tillsammans i en värld om vars fasor de ändå vet en hel del.

Emellanåt ger det henne känslan av att allt ska rasa samman, att det bara är en tidsfråga innan priset måste betalas.

Rädsla och sorg gör oss bara till våra egna fångar, *habibi*, säger Mo. *Tawakkul* gör oss fria.

Förtröstan och acceptans. Vissheten om att Gud vet vad Gud gör, alltid.

HasbunAllah wa ni 'mal wakeel.

Under deras tredje vinter fryser Vita så mycket att hon ständigt bär omkring på en hög extraplagg och filter, samtidigt som hon inte kan sluta tänka på hur många, på andra platser i världen, som bättre skulle behöva dem.

I början av december läser de om en sjuk äldre kvinna som blivit vräkt från sin lägenhet i en stockholmsförort, utan att ha någon annanstans att ta vägen, för att hon ligger efter med hyran.

Det är så den ser ut, kadaverkapitalismen. Girigheten.

Mo säger: När jag hör det här älskar jag araber, för de skulle aldrig tillåta någonting sådant att hända. Folk skulle bli som galna, ställa sig i vägen, faktiskt ta till våld om så behövdes, för att få hyresvärden att lämna henne ifred. De skulle hindra kronofogden med sina egna kroppar. Förstår du?

Här i de västra länderna är det inte krig och svält som dödar er, det är omsorgen om er heliga äganderätt, bristen på medkänsla och anständighet hos dem ni givit makten att styra över era liv. Och ändå envisas ni med att kalla dessa fångelser frihet och demokrati, att tala om människors lika värde. Men frihet bygger på trygghet, och inget land är demokratiskt utan rättvis fördelning, mat i magen, tak över huvudet för alla.

Ingen är fri förrän alla är fria.

Ännu en gång beskriver Mo för Vita hur han grät när han stod inför Homs ruiner.

Hur där det tidigare funnits gator, höghus, torg och butiker, trädgårdar, lekande barn, höns och hundar, människor med alla sina sysslor och situationer, bara låg stenhögar kvar; allt nyss levande krossat under rasmassorna efter bombanfallen.

Regimen var rädd för motståndet i staden, revoltandan, så diktatorn lät bomba allt.

De små barnen blir fåglar i paradiset, säger Mo, alla de små oskyldiga barnen med vita hjärtan, som vakar över sina anhöriga på jorden. *Allah* ska kompensera deras mödrar och fäder för förlusterna, *ar-Rahman*, *ar-Rahim*, men sorgen är sorgen, den måste genomlevas, uthärdas.

Allting rör vid allting annat, på gott och ont. och dörrarna står ständigt öppna mellan alla de olika världar som ryms.

Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten, säger: Jag ska bara röka klart den här, så kan vi gå och lägga oss sen, min skatt. Imorgon känns det nog bättre.

Om vi lever då, *insha Allah*.

Deras lilla kök med de babyblå skåpluckorna, det händer att de dansar i det, särskilt framåt slutet av veckan.

Likt många arabiska män är Mo en duktig dansör och han har försökt lära Vita stegen i *dabke* men det är svårt, en märklig takt, så de bara dansar ändå, improviserat, tätt tillsammans.

Hans liv har varit så fullt av allt, hos honom finns ingen rädsla, inga tveksamheter.

Mo ger med öppet hjärta och utan återkrav.

Så mycket storhet ryms i en kropp på en och sjuttio, han fyller varje rum han stiger in i, hans kraft är en stjärnas kärnfusion, men så snart Vita talar om denna hans skönhet säger Mo ”I dina ögon, *ya amri*, i dina ögon”, och vänder genast komplimangen tillbaka till henne.

Ändå är han så mycket mer än vad blickar någonsin kan vidröra.

Det fanns de på orten som sa att han ser ut och rör sig som en maffiaboss.

Hur mycket de skrattade åt det!

Men nog kan Vita förstå det, tror det beror på intensiteten han utstrålar, en säkerhet och smidighet i stegen, auran hos den om kan säga ifrån, sätta gränser lika tydligt markerade som sina egna ögonbryn.

Nåväl, han må vara ett lejon i andras ögon, men för henne är han nu mest en spinnande katt, smeksam och tillgiven, lekfull och kvick, uppsluppet virvlande genom tid och rum i ett kök på fyra kvadratmeter. Det finns ett andrum, en vila, i det.

Med dig, säger han, är jag en annan. Med dig har jag utrymme att vara det.

I ett av sina ständiga försök att fånga något som Mo ofta återkommer till skriver Vita:

”Enligt islam bär varje människa på en medfödd inneboende godhet, *fitra*, och är i grunden sammanlänkad med Källan genom kärlek, medkänsla och nåd. Människans ursprungliga natur är alltså god, enligt muslimer finns ingen arvsynd. Bara den människa som lockas bort från sin *fitra* kan göra något ont eller illasinnat.”

Hur tror du vi kan berätta om det här då? frågar Vita Mo. För dem som inte vet något om islam, menar jag. Det är en så avgörande och trösterik utgångspunkt i sättet att se på livet och världen, men okänd här i väst.

Han rycker på axlarna, visar en tydlig uppgivenhet, säger: Varför skulle de vilja lyssna, som inte redan lyssnar och reflekterar, *habibi*? De människorna vill kanske ha sin okunskap eller sina fördomar kvar? Tycker att det är enklare så.

Den som gräver stöter på stenar. Nästa morgon vaknar Vita redan i vargtimmen, på väg att drunkna i sorg över hur hennes liv varit en ständig berg- och dalbana, så brant och skrämmande att hon bitvis funnit den ohanterlig. Hon känner sig tillintetgjord, långt ifrån tröst.

Mo lyssnar när hon säger, att det hon önskade var att få vistas ostörd i det subtila, sortera livets ohanterliga mängder av intryck; bara att gå genom vått gräs en augustimorgon var mer än tillräckligt och är det ännu, säger hon. Varje steg, varje färg, varje föremål är en magisk realism fylld av mening, ett skimrande mysterium – men att tillåtas leva på det sättet...

få vara hemma hos sig själv.

Kanske är det så jag föreställer mig den inneboende godheten. Oskuldsfullheten.

Mo stryker henne över det utsläppta håret, ryggen.

Fortsätt, *ya ruhi*, bara fortsätt, säger han. *Fitra* är kompassen. Du behöver inte övertyga någon om något. Din väg är din. Bara försök överlämna dig. Försök släppa det som varit.

När floden stiger vill Vita sträcka sig in i tid och rum för att nå människor och platser.

Mo säger: Historien är i goda händer.

Men hon faller och faller – kanske släpper hon taget till sist. Eller iallafall önskar hon nästan alltid att hon kunde göra det.

Sin far vill hon nå, bortom demenssjukdomen, precis som Mo ibland vill nå sin, bortom döden. Han sörjer att han aldrig fick ta avsked, att han inte kunde svara den där sista gången fadern sökte honom, att fadern själv inte svarade den där sista gången Mo ringde tillbaka.

Alla stunder är den sista stunden, alla ögonblick inbäddade i det enda nuet.

Det kommer över Vita som en ny feber, som virar sig runt varje skrymsle i henne och pressar, pressar. Mo vaggar och smeker: *Amri, dakhilo, dakhilo ana*, säg vad jag kan göra för dig, *ya malaki*.

Men hela världen kokar i hennes huvud. Brinner som en döende stjärna.

Midvinternatten, säger Vita i mitten av advent, är årets längsta. Vi kallar den för alla andra nätters mor. När solen ska födas på nytt och djuren, både vilda och tama, sägs kunna tala.

Vi människor ska hålla oss vakna då, se in i mörkret och vänta på att ljuset vänder åter.

Vi måste vara stilla när tiden är stilla, som den är kring vintersolståndet.

Sådan är vår gamla tradition alltså, även om många kanske glömt bort det, eller struntar i det för att de tappat den sortens förundran inför årstiderna och naturen.

Mo svarar: Mörkret och kylan är så påtagliga här i norr, så ständigt närvarande. Det är som om ni tänker på och förbereder er inför dem hela resten av året. Så kanske är era kunskaper om hur ni ska behandla dem bland de viktigaste ni har?

Ja, kanske det, säger Vita. Och att lyssna ordentligt när skogarna och vattnen talar till oss, själva tala vänskapligt tillbaka. Så tänker i alla fall jag. Fast det kanske mer är en uppgift än en kunskap. Att värna vårt beroende av dem. Gå över alla de fördömda kalhyggerna med mjuka, omvårdande steg, som plåster. Vara både väktare och tröstare.

Alla platser, säger Mo, behöver det. Sina väktare och tröstare. Eller hur?

Men för min plats i Syrien finns ingenting jag kan göra nu. Ingen vakt jag kan hålla. Och trösta, det kan bara Gud.

Senare får Vita veta att det var under just en midvinternatt som Mo och hans resällskap steg ner i flyktflotten, gav sig ut på öppet vatten med den enda instruktionen att följa två vita strålkastare i mörkret.

Mo skurar ugnen under tiden Vita är som stökhavet och målar en tavla. Sedan ringer han, säger: *Jalla jaje*, skynda hit nu, *qahwa* på spisen!

Det är en av dessa fuktiga kvällar, runt noll och utan himmel, minuterna hänger långa i den kala lönnen utanför köksfönstret, tillsammans med fågelmatshållaren, ett litet rött hus de köpte på Rusta förra vintern, som Mo klättrat upp och hängt där, i trädet, fyllt med *bizr*, solrosfrön, snett framför langargrannen med hoodien, som fick sina fönsterrutor krossade mitt i natten (fast det är ett tag sedan nu).

Småfåglarna har fladdrat som löv fram och åter under dagens ljusa timmar.

Av alla som bor i samma hyresfastighet är Vita och Mo de enda med julstjärnor och adventsljusstake.

Det var nytt för honom, men den kopparfärgade stjärnan i köket blev han så förtjust i att den fick hänga hela året.

Ofta talar han om hur vackert hon gör, säger: Skönhet flödar i och från dig, *ya nour*.

Han kallar henne sin lilla pingvin, fast på svenska.

Både Mo och Vita lägger i:n till svenska ord för att på arabiskt vis göra dem till min; *pingvini*.

Det låter så dumt och förmätet, tycker hon, men ibland känns det som om sorgen över krigets alla onämnbara fasor flyttat in i Vita.

Mo säger: Det är den stora ömheten i dig, *ya albi*, mjukheten som inte liknar någon annan. Men hon skäms över att prata om det, eftersom hon aldrig varit i Syrien eller något annat krigshärjat land. Hon vet bara att vissa dagar känns Mos hjärta så tungt i henne, hans minnen som en bottenlös sänka mellan klippor i hungriga vatten, hans styrka att alltid hålla ihop sig själv som ett bakhåll hans egen livlina bundit honom vid.

Det finns också andra flyktingar, vars vittnesmål de lyssnar till och håller inom sig. Ofta tänker Vita att varenda kotte skulle fan känna till det här, men vet förstås att människor, även hon själv, gärna undviker lidande, både andras och sitt eget, genom att göra sig upptagna, spela oåtkomliga i sin föreställning om individuellt oberoende och någorlunda kontroll. Som om krigets omständigheter vore ett val.

En kväll när de pratar hemma i köket säger hon till honom:

Mitt mål är att vara så stilla som möjligt i mötet med människors berättelser bara. En rak närvaro, rymd. Så gott det nu går.

Mo sitter tyst en stund, sedan tänder han ännu en cigarett under köksfläkten, svarar:

Jag vet det, *ya attati*. men nu, kom. Bara kom till mig.

Här är han, med sitt vilda egensinne, sin humor och galenskap, intuition som ett spjut.
Alltsammans är en skimrande resa.

Han är gatsmart och klok, ser ut som en filmstjärna, typ härdad glamour, med cigaretten i mungipan, smilgrop i kinden, tunna skrattrynkor kring ekorrögonen, i vilka blicken ofta glittrar av okynne och lek, men emellanåt kan vara så brinnande att vem som helst hastigt skulle vilja vika undan, utifall att.
Inget och ingen fruktar han, Mo, utom sin *Allah*.

Allt detta och mer gör honom till ett hjälteämne på Vitas läppar, även om hon emellanåt retsamt anklagar honom för att framstå som väl macho.

Han är rå urkraft, en halsbrytande föreställning, hejdlös som i berättelserna ur sitt liv – och de är många. Döden han sett, och livet.

Miraklen: pojken som stod upp efter att ha blivit överkörd av ett militärfordon, kulorna som vek undan för honom, motorcykelkrascherna, explosionerna, ljuset som aldrig svek.

Minnet av hur han och hans äldre bror, vid tio respektive tretton års ålder, knyckte nycklarna till sin fars pickup när fadern sov middag, drog i väg med sin gamle farfar i passagerarsätet, Mo på flaket. En polis på motorcykel fick syn på dem, följde tätt efter i en vild jakt, under det att *jiddo* glatt hetsade Mos bror att öka farten, till och med köra på polisen (vilket som väl var aldrig hände) alltmedan Najwa Karams röst forsade som sammet ur högtalarna.

Eller berättelsen om hur han smugglade in cigaretter i fängelset, delade dem med medfångarna, så att alla fick röka vid det fyrkantiga cellfönstret.

Mo säger: Om någon sett rökpelaren från utsidan skulle den ha trott att vi hade kamin därinne.

Hur han tvingades krypa nästintill naken över krossat glas, på plåt upphettad av middagssolen.

Vita säger det till honom, igen och igen: Allt det här är sådant som hjältar är och gör och överlever, sötnos.

Men som vanligt ler Mo bara och skakar på huvudet, slår ut med händerna: Jag är och gör ingenting utan *Allahs* nåd och vilja, *habibi*. Ingenting.

Och hon vet att han menar det.

Kroppen är det yttersta av mysterier, den rymmer värld på värld oändligt.

Mo har många olika utseenden: ibland är han en pojke, ibland en medelålders man, ibland är han sin mor och far och deras drag, hämtade i sin tur från tider och människor som gick, generation på generation.

En riktig ängel kom från Gud och läkte hans mormor efter att hon bröt bäckenet när hon födde sitt tolfte och sista barn, den ende av Mos morbröder som fortfarande lever, men de talar inte med varandra, det finns en familjetvist, ett bråk om ett arv.

The deeper you dive, the deeper you die
och Gud är ett bottenlöst hav

De talar om den skeva fördelningen, de avgrundsdjupa klyftorna och orättvisorna, som magiskt tänkande, om den globala ekonomiska ordningen som en förtrollning, vars kraft att binda var den mest framgångsrika.

Mo säger: Det är just den sortens magi och vad den gör som är avgudadyrkan. Men, du vet, det finns inget syndafall, ingen ursprunglig synd, Adam och Hawwaa glömde bara, och att minnas är att återvända till den ursprungliga oskuldsfullheten.

Älskling, säger Vita, vad skulle jag göra utan dig?

Mo stryker henne över håret, kinden: Guden finns, *habibi*. Glöm inte det.

I den stunden är det ynglingen i honom hon ser.

Mo säger: Revolutionen, den arabiska våren, vi hade blommor och olivkvistar i händerna men de hade skjutvapen.

För en diktator är folkets frihet självklart det värsta som kan hända, det var därför de var tvungna att uppfinna Daesh, IS, och dessa terrorister är inget skämt, döden jagar dem inte, i stället jagar de den. Unga män som drömmer om att vara hjältar men som förstått allting fel. Diktatorn och hans allierade hämtade dem ur fängelser i Syrien och Irak, släppte sedan lös dem som galna hundar, mördarmaskiner, gav dem vapen och allt annat de behövde.

Därefter gick de loss på oss.

Det har ingenting med religionen att göra, tvärtom.

Vita svarar: Jag förstår, även om det är svårt att ta in. Allt du berättar är logiskt, sammanhängande, och gör utvecklingen i Mellanöstern tydlig.

Men jag är rädd att de flesta i det här landet inte skulle tro dig, eller bry sig heller för den delen, om du så ställde dig på torget och försökte förklara.

Mo tänder ännu en cigarett under köksfläkten, säger: Idag är det Iran och Ryssland som styr Syrien. Diktatorn kan inte torka sig i rumpan ens utan att de givit honom sin tillåtelse.

Sedan byter de samtalsämne, talar om *sakina*, sinnesro, frid.

Att allt kommer att ställas till rätta till sist.

Hos Mo har aldrig funnits några tvivel kring det, och han talar på nytt om sin stad, en av världens äldsta, sjutusen år eller mer, ingen vet säkert, men utifrån läget att döma, vid Sidenvägen.

Vi är vittnen i de liv vi kallar våra, tänker Vita, och i varje stund med honom bevittnas tillförsikt, eldens integritet.

Gång på gång exploderar proppskåpet i den elektriska kaoshärva Vita kallar sitt nervsystem och liv. Men det är som det alltid har varit, kanske beror det på att hon föddes i miniatyr, ett kilo ofärdig kropp med hud tunn som rispapper, löpande i villospår, intrasslad, sedan dess, i ett ständigt pågående fritt fall, som Mo – hon begriper inte hur – fångar upp.

Precis som hon fångar upp honom på ungefär samma sätt, men med anledning av helt andra skäl och landskap.

Då och då frontalkrockar de i detta kaos, även om de försöker ta sig igenom det tillsammans, var och en på sitt håll.

Som när Vita kommer hem kortsluten och Mo har drömt om Ammar, att han ännu lever.

Mos älskade morbror Ammar som, sedan Mos mormor dött, under många år bodde med honom och familjen. Ja, halva Mos uppväxt och mer, och som han tvättade, rakade, brottades och busade med, gärna tog med till skofabriken när han arbetade.

Ammar som hade Downs syndrom och guldhjärta och som älskade kvinnor.

Mos sätt att tala om honom, med samma ömsinhet som om sin mor och sina systrar, är ett solvarmt sädesfält, en oas, en klar natt över Golan, de annekterade syriska höjderna.

Han säger (och ler vid minnet): Han var så stark, Ammar, när han klippte till mig över nacken, såhär (han lägger sin näve lätt över bakhuvudet, visar med en svepande rörelse).

På vägen hem från moskén blev Ammar påkörd av en smitare och dog på ett sjukhus några timmar senare. Det var helt kort efter Mos pappas död.

Mo säger: Min pappa lämnade familjen för så länge sedan, men Ammar –

I drömmen lät de andra mig vara, berättar Mo, för de tänkte att jag var i chock, ännu inte hade förstått att Ammar var borta.

Men efter att Mo har vaknat är det bara han och Vita och avgrundssorgen kvar.

Till dess vi ses igen, Ammar och jag, säger han, till dess vi ses igen i himlen, *insha Allah*, bortom döden –

Mer än någonting annat, viskar Vita och trycker hans huvud mot sitt bröst, är tillvaron en vintergata av tårar, Mo. Det är allt jag kan känna just nu.

Sorgen är ett hav. Så säger de ofta. Eller en flod kanske.

På dess botten väntar helvetisk hopplöshet och att sjunka dit, genom nivå på nivå av mörker, är att bli till sand och upplöst tång, men med det inres ögon ännu öppna, stirrande in i den absoluta tomheten.

Slutet är alltid inbyggt i början, men förlusterna kan döda som en björn från skogarna kring en svensk bruksort, som i ett enda slag knäcker ens ryggrad med ramen, och på så sätt klyver hjärtat därinne i samma ögonblick som offret ställs ansikte mot ansikte med dess fulla tyngd.

Kriget är för oerhört för att dess egna bilder ska kunna berätta om och beskriva det.

Allt och alla som ödelagts –

Kriget är av granateld sönderslitna plagg på en tvättlina, ett barns överkörda kattunge på den gropiga vägen ut ur en belägrad stad.

Och mitt i allt, hjärtat.

Kan det någonsin lagas mer, kan det slå?

Dagarna rinner mellan gryning och skymning, radas upp likt de polerade olivkärnorna på ett *misbaha*, under det att de rör sig, var och en, in i en okänd beslöjad vila, in i andra världar.

Rytmen av både hans närvaro och hans frånvaro bär henne genom landskap med skiftande klang.

Under färden mot det trasigas sanna norr trevar hon sig fram i kompassriktningen, från förflutet till nutid.

Är det ens möjligt att andas så länge kriget pågår?

Hon vet inte. Men det måste vara det, logiken säger, inte sant? De andas ju. Han andas.

Hjärtat?

Det måste bära mer än ett berg kan bära.

Därinne, ljus. Bevarat.

I sin ensamhet sent om kvällen tömmer hon askkoppen efter honom, varligt. Ställer tillbaka den på spisen, som någon slags ritual för havet av allt som är och sker.

För havet och för att söka beveka det.

Tawakkul. Sabr.

Fler scener ur Mos actionfilmsliv:

Hur han som tonåring lurades in i sin svågers smuggelaffärer och räddade livet på både svågern och sig själv när han lyckades övertyga säkerhetstjänstemän och gränspolis, som kommit till svågerns diversehandel, om att ingenting olagligt fanns gömt bakom de ordinära varorna och godiset på hyllorna där. Svågern själv hade smitit sin väg och lämnat Mo, som var den som upptäckt hur männen spionerat på bakgatan utanför, i sticket.

Mo tänder ännu en cigarett under köksfläkten, säger: *Allah yerhamo*, det var hans girighet som till sist dödade honom, svågern min.

Hur kulorna ven kring Mo och hans bror när de blev beskjutna på gatan där de sammanstrålat för att dricka en kopp kaffe.

Hur den buss som Mo skulle ha suttit på exploderade alldeles nära hans hem, så att delar av söndersprängda människokroppar låg utspridda runtomkring honom.

Allt vi sett under kriget kommer tillbaka i mardrömmarna, *habibi*, men mitt liv fick en vändning med dig, *ya hayati* – välsignelse, nåd, *subhan Allah, Allahu akbar*.

De går inte på bio ihop (ens innan pandemin), Vita går ensam, och Mo tittar sällan på teve. Men de ser en dokumentär om ett sjukhus i Aleppo tillsammans, fortsätter att prata om både möjligt och omöjligt, söka de rätta orden och begreppen.

Och Mo kommer alltid med uppföljare, nya avsnitt, nya stunts.

En av Mos egenheter är att han ständigt slarvar bort tändare, därför har Vita en gömd i sin handväska, att ta till vid akuta situationer.

Sömnlösa värknätter tänder hon stearinljusen på soffbordet, plockar ner sina många lärare ur bokhyllan. Vill känna och förstå, hela vägen in.

Nästan allt Vita läser är på engelska, för på svenska finns knappt något, hon har letat, och översättningen av *Qu'ran* är, som sagt, bara så platt och otillräcklig; hur trist det än känns att erkänna det, säger hon till Mo, vilse i översättningen, förlorad, liksom utklädd i en urmodig och förstockad svensk språkdräkt. En grå vadmalsrock vävd utan varken den varp av mångfald eller det inslag av nyanser som den färgsprakande arabiskan – och tiden – rymmer. *Astaghfirullah*. Som att byta det vackraste sidentyg mot någonting strävt och grovt.

Mo och Vita har ägnat timmar åt de arabiska orden, de stycken Mo reciterar utantill. Deras, bortom *google translate*, verkliga och många gånger svåröversatta betydelse, för ett enda arabiskt ord behövs ofta många förklarande svenska.

Symmetri, musik och nivå på nivå av möjlig fördjupning. Arabiskan är så rik på allt.

Mo säger: Varje berättelse i *Qur'an* handlar om oss, här och nu. Guds ett-het är inte en dogm utan en upplevelse. Den arabiska texten genomsyras av en sorgsenhet, *huzn*, över människors tillstånd av glömska inför det heliga, inte av vrede eller hämndlystnad.

På nätterna får begreppen en särskild lyster, stiger fram ur sidorna, bildar nya mönster, får Vita att känna sig upplyft och fri.

Mo sover och vänder sig i sängen då och då, kanske letar han efter henne, hon kan inte se från sin plats i soffhörnet, de tunna gröna draperierna är fördragna, men ofta söker de varandras närhet också i sömnen.

När tröttheten hunnit upp henne lägger sig Vita tätt intill honom, med handen på hans andetag.

Inte ofta talar de om flykten. Veckorna då Mo reste efter att hastigt, i stor fara, ha lämnat hela sin värld. Men flyktvägen finns på kartan och Vita vet att han var sist i gummiflotten. Kvinnor och barn först, han hjälpte till att lyfta i dem.

De skämtar om det ibland och säger att Mo tog dig från Asien till Europa stående på ett ben, i en sjö-oduglig nästan-båt.

I brottstycken och vid de mest oväntade tillfällen, berättar han efterhand mer och mer.

Om förhandlandet med människosmugglare. Om resans olika etapper. Om vikten av att kunna läsa av människor och att skapa rätt slags kontakter. Om en park och ett torg i Istanbul. Om hur han och hans systerson gjorde sönder en träbåt på en grekisk strand och eldade upp den för att värma sina medresenärer och sig själva, det blev ett väldigt bål.

Om hur mörkt och kallt det var när de gav sig ut på havet den där decembernatten. Om hur stormen just lagt sig. Om hur Mo hela färden hållit sitt högerben, som inte fick plats i flotten, alldeles ovanför vattenytan.

Hans sätt att värna om småfåglarna –

Hur han varje dag vill förvissa sig om att solrosfröna i mataren utanför köksfönstret inte har tagit slut.

Hur han beklagar att de inte har bröd med sig när de under en promenad vid älven möter en skock tama änder.

Mo säger: Jag vill alltid vara snäll mot djur, så gott det går.

Under sin hårda och långa militärtjänst tvingades han skjuta ett antal rabiessmittade hundar.

En söndag som många andra, Mo lagar *makdous* och Vita skriver och målar på annat håll.

I rummet där hon befinner sig är det mycket tyst, bara ljuden från bilarna på vägen utanför hörs, den som går mot Ludvika eller Nora beroende på i vilken riktning en kör, och dörrar som öppnas och stängs i trapphuset.

Här är hon på höjden av allt, ser hustak, oräkneliga lampor och ljus, bergens blåa konturer mot skymningen.

Få platser är så stilla i henne som detta skyddade rum. Att knyta an går lätt här.

Penseln mot duken, pauserna; i skapandet blir uthålligheten en dygd. Och långsamheten, att allting tar just den tid det tar.

Men GLÖM ALDRIG att det finns de som måste fly för att inte tvingas välja mellan döden och att skjuta sina egna landsmänniskor.

Gång på gång måste hon återvända till detta: hur mycket det finns att berätta, hur Mos familj och dess historia är episk, hur han är det, hur bara en bråkdel kan fångas i ord. Så många människor, händelser och upptåg, så mycket humor, så mycket sorg, så mycket av allt. Gränslost.

Och Mo är den mest medryckande av berättare.

Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten, delar sitt liv, sina historier och minnen.

Av hundvalparna som han och några vänner hämtade på kyrkogården mitt i natten,
av hur hans beväpnade far jagade honom och hans bror genom huset efter skilsmässan,
av hur han bakade en tårta med en levande groda i till en av sina systrar,
av sin barndoms första kyss, sin ungdoms vilda livshunger,
av sin mammas vändor kring sitt galna barn,
av hur det gick till när hennes tama burfågel dog (det var Mo som råkade döda den),
av hur han krossade grannarnas fönsterrutor med slangbella
och hans farmor tog honom i försvar mot dem,
av hur hans farfars demens efterhand gjorde den gamle så galen att Mo och hans kusiner
fick turas om att sova hos sina farföräldrar om nätterna,
av de blomstermönstrade skorna han designade och sydde i sin fabrik,
av allt mellan himmel och jord och från alla sitt livs platser.

Det tar aldrig slut, Mo tar aldrig slut.

Och det som i en annan människas tolkning av sitt liv kunde ha varit förgörande eller skapat
hårdhet och förbittring blir hos honom en hjärtats flod, en ström av glittrande ögonkast, när
han lyfter sin handrullade cigarett mot hågkomsterna, suger i sig ännu ett bloss, ler så att
smilgroparna blir till stjärnor på en klar och vidsträckt himmel, samtidigt som flodens mörker
omfamnar dem, drar dem neråt, ner, och genom sina underströmmar för honom och Vita in i
de djupaste av havsgravar deras kroppar kan rymma.

Norr om Hamah vidgar sig floddalen till en bred slätt som idag står för en stor del av Syriens jordbruksproduktion, kan den läsa som googlar Mos hemstad.

Floden, floden, floden.

Gång på gång återkommer han till den, och Vita drömmer om att få möta den på samma sätt som hon en gång mötte *Ganga Mata*, vilade i hennes famn utanför den heliga staden Varanasi – eller *Kalki* som människorna där kallade den – i den indiska delstaten Uttar Pradesh.

Till *Nahr-al-Asi* hör de gamla vattenhjulen för vilka Mos hemstad är berömd, och han talar om hur han och hans vänner dök vid dem.

Bördiga halvmånen, de tidiga samhällena, beroendet av dessa livgivande flöden, civilisationernas fostervatten.

All denna historiska tyngds skönhet, nu söndertrasad, våldtagen och förblödande under diktatorers flåsande av girighet och självförgudande.

På orten där de bor finns Svartälven, en livsnerv med sin egen magi.

Ur skogarna runt den växte boningar efterhand fram, för ett vatten är så mycket, ett vatten är på sätt och vis allt.

Floden, floden, floden.

I någon av sina oräkneliga drömmar kan Vita se Mos ungdomsjag klyva dess yta med sin stadigt muskulösa kropp, sin obevekliga närvaro.

En dag slår henne tanken att Adam föll från ett upplyst tillstånd, in i glömskans mörker, att detta var fallet, just detta att han glömde Gud och därmed också sitt eget sanna väsen, sin hemvist, alltets En- och Etthet. Men det var en ”synd” som snabbt kunde förlåtas, då han i nästa ögonblick mindes igen, ingen skada skedd.

För oss, här och nu, är glömskan något annat, tänker hon. En institution. Ett sätt att ohämmat existera i världen till dess vi, om den välsignelsen är vår, en dag ser att allt, precis allt, är påminnelser, att hela universum ryms inom oss. Att varje löv som faller, varje fågel som erövrar himlen, varje snöbär som blivit kvar på sin kvist som en pärla, gnistrande bland kala grenar i novemberkylan, är del av detta enda, denna enda, från vilket vi aldrig kan skiljas, bara glömma.

Ett ögonblick på jorden. Denna jord, vars skönhet väller fram och visar oss det liv vi är, oupphörligt.

Vita berättar för Mo om vad hon tänkt. Han säger ingenting, men håller om henne hårt.

Det är inte några poetiska omskrivningar Vita vill göra, inget diktande fyllt av symboler, tvärtom vill hon berätta, så enkelt och rakt på sak som bara vardagen förmår; *qahwa* på spisen, Mos ständigt glödande cigaretter, det stora lilla livet i en svensk bruksort fylld av både värme och fientlighet, men kanske mest nyfikenhet och avvaktan ändå, emellanåt uppskattning, respekt. Det är vad hon hoppas i alla fall. Beror förstås på vem en träffar.

Hursomhelst har de kommit att tycka om platsen och många av människorna här. Hursomhelst har Mo kommit från andra sidan jordklotet för att stanna, *insha Allah*.

Att han ännu inte har permanent uppehållstillstånd är något som håller henne vaken fler nätter än hon egentligen orkar, men om det är något hon fruktar jämte den politiska utvecklingen i landet så är det en genom Migrationsverket systematiserad omänsklighet, och ibland kommer skräcken över henne som en ihållande hagelskur eller en svärm av ilska jordgetingar, fastän det varken är Mo eller hon (eller någon de känner) som trampat sönder deras underjordiska bo.

I Mos bortomordsliga längtan efter att få återse sin *umm* och sina syskon är döden ständigt närvarande. Medvetenheten om den är en hud under huden, hjärtslag i ett hjärta intill deras.

Det blir februari igen, de äter tårta igen. Den här gången är det Mo som överraskar Vita med att vilja uppmärksamma sin födelsedag, och det gör henne gladare än han kan veta, att få fira att han finns, att de finns. Ute snöar det och är mycket kallt.

De säger upp lägenheten eftersom de ska flytta i maj, till en större etta.

Mo säger, som så ofta: Om vi lever då, *asfourti*. Om vi lever då, *insha Allah*.

Vita står vid fönstret i sitt vindsrum, låter morgonhimlen ta henne i besittning, invadera hennes sinnen till dess de brister.

Med radbandet lindat runt handen försjunker hon i ordet för tacksamhet, *alhamdulillah*.

Efter det blir hon sjukare än på länge. Egentligen har det väl börjat redan tidigare, men blivit värre mot mitten av månaden. Det är som om ingenting riktigt vill fungera, mer än minnet. Hon försöker skriva ändå, om något som bara kan sägas på engelska p g a ordet och dess dubbla betydelse: *light*

stillness

to empty oneself of oneself

to become emptied

to become light

Okej. Gott så.

Men på arabiska finns mer än sextio ord, mer än sextio (!) bara för – direkt anknutna till – kärlek.

För ljus vet hon inte. Hon måste komma ihåg att fråga Mo hur många ord som finns för ljus.

Ännu en gång sitter de i köket hemma i sin etta, ännu en gång säger Vita till Mo: Å, vad jag önskar jag finge vara med den dagen, när avoga människor här i väst förstår att islam kan handla om fred och solidaritet. Om rättvisa och vänlighet, en genomgripande kärlek. Han svarar: Även en hel massa muslimer måste ännu förstå det, *habibi*. Leva det. Förtrycket och utnyttjandet av människor, av allting i skapelsen, måste upphöra.

Det vore att ljuga, att säga att Vita inte varje dag brottas med förhållandet mellan den vitt spridda och skrämmande bilden av en ytlig och vantolkad religion och islams strålande kärna av omvälvande ljus, sådant hon lärt känna det genom Mo och andra.

Det vore att ljuga, att säga att hon inte ibland håller på att gå under av sorg och tvivel, inte nödvändigtvis på det gudomliga i sig, men på att detta verkligen är en framkomlig väg. Hon försöker hämta kraft hos Mo, i sina böcker och i kontakten med vänliga människor av olika ursprung och härkomst.

Tro – tvivel, tro – tvivel. Vita pendlar mellan att fyllas och att tömmas.

Genom alltsammans löper den eviga viljan och längtan att förstå och närma sig allt, minnena av lyckan i de stunder av stillhet som räddat henne genom livet. För även om språket och färgerna varit hennes marker att vandra i, så är det bara det inom- och bortomvärldsliga som gång på gång har räddat henne, varit hennes livboj.

För Mo är det också så, det vet de båda två, men med den avgörande skillnaden att han aldrig har tvivlat på eller ifrågasatt Guds eviga godhet och välvilja.

Oron över utvecklingen i landet är en fet käftsmäll varje gång den träffar Vita, och det gör den allt oftare.

I denna tid, då fördomar, rasism och islamofobi normaliseras, tänker hon, hur skulle jag kunna vara något annat än skrämd från vettet? Hur skulle någon endaste människa kunna vara det? För henne är det obegripligt, skulle vara även om hon inte vore gift med Mo.

Gång på gång frågar hon honom: Vad är det för fel på folk, hur blev hat sådan vardagsmat? Som om han skulle kunna svara på det med annat än vad de redan tror sig veta, att rädsla har en medryckande melodi, att det är krävande att utmana vitt spridda fördomar och projektioner, svårt att skilja på religion och tradition, tungt att studera sådant som kolonialismens och orättvisornas historia.

Hon försöker skriva, försöker prata, försöker vara en motbild, en kraft att räkna med, men känner hoppet sina, modet sjunka alltmer för varje dag och vecka och månad som går.

Ibland vill Vita bara skrika rakt ut: Era empatistörda blötdjur, hur tror ni att det känns att bli fräntagen sin värld, att se sitt land förintat?

Hur tror ni att det känns att kanske aldrig mer kunna återvända hem?

Det här mörkret som är över oss alla, säger hon till Mo, det sipprar in, det är ett radioaktivt vatten som hotar att dränka oss. Vi står på dödslistan nu.

Skräcken. Hur Vita vänder sig till Mo och säger: Den bara kommer över mig, den här ohanterliga oron, avgrundsskräcken. Jag tror att jag känner som människor gjorde före andra världskriget, de som förstod och såg det komma, anti-fascisterna, anti-nazisterna. Jag delar deras oro nu. Över tid och rum är vi förbundna, har väl alltid varit det, men nu är all fasa närmare.

Under vårvintern får hon en ny medicin som ska hjälpa henne sova. Hennes drömmar är lika oregerliga som alltid, fyllda av alla de platser där det vilda och vansinniga bor. Det är Vita som är Alice nu, i de mest surrealistiska av Underländer.

En natt drömmer hon att de har en liten dotter tillsammans, hon och Mo. Flickan är tre månader gammal men kan redan tala som en vuxen, ligger tätt intill Vitas bröst och förklarar världen sådan den blivit, innan hon reser sig och går sin väg ut i den.

När Vita inte kan sluta gråta uppmanar Mo henne att undvika nyhetsrapporterna. Hon svarar att idag är det inte därför hon gråter.

Om jag någon gång kan återvända till Syrien, säger Mo, *insha Allah*, så kanske jag gör det som en gammal man.

Jag lämnade mitt hemland som en ung man, men återvänder som en gammal.

Han talar om de förödda drömmarna som, jämte allt konkret som gått förlorat, möter honom i hans landsmäns ögon.

Även de unga, säger han, har det i blicken. Allt det som var och allt det som inte blev.

Ja, tänker Vita, det är en kollektiv sorg förstås, även vi som upplever den i andra hand genom någon, som jag genom dig, Mo, berörs av den, blir en slags medbärare. Fast det är väl så det måste vara, eftersom vi alla är här. Delaktiga, genomsläppliga, varandras.

Kanske är främlingsfientligheten delvis en produkt av denna sorg, när människor inte vill bli delaktiga i eller påminnas om de berättelser som flyktingar bär på?

Hur många gånger, Mo, har vi inte hört att dina och andra flyktingars berättelser är för jobbiga att tänka på eller att ”Ni måste rycka upp er, ni är ju i Sverige nu!”

För det finns också en kollektiv maktlöshet och en kollektiv skuld, som kan bli till avstånd och hårdhet hos dem som av oklara skäl inte förmår rymma andra människors livsöden, eller se världens orättvisor, strukturerna, sådana de verkligen är och har varit.

Vi lever under trycket och förtrycket av ett utbrett förakt för svaghet.

Sorgen, ständigt återvänder de till den. Inte så ofta i ord, men i en tyst gemenskap. De ruvas av den, den är en vaksam vårdnadshavare vars varma kropp omsluter dem, deras sinnen – också i upprymda, uppsluppna stunder.

De andas den, den är en tickande respirator, ett vinande, viskande syre i deras blod.

Acceptans. Förtröstan. Jag övar, säger Vita till sig själv. Varje dag är en övning.

Just hemkommen från sitt nya jobb på stålverket tänder Mo ännu en cigarett under köksfläkten, läser Vitas nyskrivna texter på sociala medier, tittar på hennes nytagna bilder. Därefter lyssnar han till de syriska nyheterna, skriver ett antal meddelanden, ringer några samtal. Gör alla de där vardagliga sakerna som påminner henne om att det finns hela världar inom honom, inom alla människor, vars landskap är och förblir okända för henne.

Avståndet och närheten – vi delar dem båda.

Livet är vad det är, varken mer eller mindre än ett oöverträffat mysterium, vars välsignade vanvett lever oss.

Uppe i skogen, bland bergen, vid älven, vattnet ligger blankt nu, sent om eftermiddagen.

Innan Mo kunde ordet yta översatte han direkt från arabiska: vattnets ansikte.

Här vilar nu himlen, genomlyst, på vattnets ansikte.

Men solen, säger han, är blyg.

De talar om allt mellan himlar om jord, särskilt om människorna, hur de lever tillsammans, vad de gör med och mot varandra.

Mo säger: Något ni ofta tycks sakna i er kultur är den självklara villigheten att offra något för någon annan.

Ramadan, fastemånaden, kommer. En tid av fest och uppmärksamhet, säger Mo, en tid av generositet mer än annars och någonsin.

Vita lyssnar till föreläsningar hon hittar på nätet, antecknar små påminnelser, försjunker i islamisk konst och kalligrafi.

Men fientligheten gentemot muslimer tär på Mo, tär på dem båda, är som ett skavsår som aldrig vill läka. En urspårad politisk debatt strör salt i såren. Brunt är det nya svarta.

Habibi, säger Vita, det är folks okunskap, blandad med rädsla kanske, och på så sätt har vi väl en uppgift här? Kan förklara något.

Men Mo vill slippa och hon förstår det, i ärlighetens namn vill hon det också.

Han säger: Öppenhet är en del av tron, att låta andra leva på det sätt de själva väljer, i religionen finns inget tvång – så varför? Det står i *Qur'an*: Vi skapade er som olika folk för att ni skulle lära känna varandra.

Efterhand begriper Vita att det förmodligen inte spelar någon roll vad hon skriver, vilka länkar eller tankar hon delar, att det enda de kan göra, Mo och hon, är att vara.

Rasism går inte att bota, säger Mo en kväll. Hursomhelst inte förrän den som lider av sjukdomen själv önskar bli frisk ifrån den.

Många fler gånger än Vita kan räkna tvivlar hon på sitt skrivprojekt och möjligheten att nå fram. Det finns ett ursinne som bubblar i henne, alltmer påtagligt för var dag och särskilt tydligt blir det när Mo på nytt, efter fler gånger än han kan räkna, fler gånger än de båda kan räkna tillsammans, blir nedglodd av en satkärring på parkeringen, som snörper till munnen ytterligare när Mo hälsar, möter hennes blick med ett enkelt ”hejhej”. Hon bara fnyser och går vidare, drypande av sitt pissförakt.

Vita kallar den talibanblicken, när människor tittar på Mo som om han vore en.

Mer och mer tappar hon tilltron till orden, tänker på ett youtubeklipp de sett en gång, i vilket en ung kvinna vid namn Suhaiymah Manzoor-Khan säger i *This is Not a Humanising Poem*:

Om det behövs att jag bevisar min mänsklighet för dig
så är det inte jag som inte är mänsklig/människa.

Samtidigt, folk skriver om allt från sina barndomar till ålderdomar, sådant som kan bidra till andra perspektiv, mindre fruktan, mindre dömande, färre förutfattade meningar. Nya s k narrativ.

Sanningen att säga vet Vita inte längre vad hon tror kan göra skillnad.

En arbetskamrat till Mo säger: Ja du, islamofobin bara växer och växer, det är så det är.

Alhamdulillah, säger Mo. *Alhamdulillah* på allt.

Vad som än händer är jag nöjd.

Första fredagen i Ramadan dör någon vars ord och handlingar betytt mycket för Vita.

Budet når henne tidigt på morgonen, hon sitter i köket och en stor stillhet kommer över henne, en väldig stillhet av ljus.

Under tiden hon är på jobbet på handelsträdgården, säljer penséer och sättlök, vilar varandet där, i stillheten, och längs varje stig som tanke och känsla tar håller stillheten dem vid handen, stadigt och ömt.

Inget och ingen går någonstans. Tiden går ingenstans.

Allt är här och nu i lager på lager av varande, ett-het.

Vi färdas måhända vågrätt genom tiden, tänker hon, men lodrätt genom allt den rymmer.

Slutligen på den gamla adressen, ett gemensamt skratt. De står bland kartongerna i den nedgångna ettan, väntar på nycklarna till sitt nya äventyr, nästan färdigpackade men skavda av trångöran, känslan av andnödd ofrihet.

Mo tar Vita i famnen, de andas varandra. Allt han är fyller henne med en större, mer omtumlande glädje och sängen står bäddad ännu – med påslakanen han fick på asylboendet – som en sammanfattning av allt.

Vad skrattar du åt? *Ma baaref*. Och Vita tror inte att Mo vet heller. Iallafall säger ingen av dem någonting mer om det. Varför ställa onödiga frågor om glädje?

Så inleds ett nytt kapitel i deras ihopliv. Åtminstone i den bok som rör hemma. Allt är rent och tyst och stillsamt välvårdat, utsikten från balkongen som en dröm.

Alhamdulillah, en sån tur vi haft, säger de varje dag till varandra.

Vita planterar kryddväxter, klematis, kaprifol, jasmin, en humle till och med, som kan klättra på balkongräckena.

Solen faller in om eftermiddagar och kvällar, köket är stort nog att fälla upp slagbordet i.

De har nästan nytapetserade väggar, egen tvättmaskin, en ny köksfläkt för Mo att tända sina cigaretter under.

Doften av hans rakvatten fyller trapphuset, får det att studsas till i bröstet på Vita varje gång hon kommer hem från jobbet efter att han har gått ut.

De första månaderna förflyter så.

De går om varandra ofta och mycket, har sällan ledig tid tillsammans.

Mo jobbar två helger av tre, sådant är schemat, och Vita jobbar vardagar, inte lördag, söndag.

Dessutom arbetar Mo extra om möjligt, men en del morgnar hinner de ändå dricka sitt arabiska kaffe tillsammans.

En del morgnar är bergen och skogarna rosa.

Vardagen, poesin i allt.

Gång på gång återvänder hennes tanke till detta: alla människor har en historia som förtjänar att berättas, oavsett hur lågmäld eller högljudd den är.

I slutänden är vi alla berättelser, blir till berättelser efterhand. Balans är inget statiskt läge utan kräver ständig rörelse och vaksamhet.

På nytt talar Mo om Profeten som förebild, om hans moderliga egenskaper, hur han utförde hushållssysslorna, lekte med sina barnbarn, aldrig höjde vare sig rösten eller handen mot en kvinna, ett barn eller ett djur.

Vardagen, poesin i allt.

På nytt talar Vita om hur skogens stigar sjunger om de förmödrar och förfäder som gått här före dem, hur allt hänger samman.

Mo säger: Alla tider och alla platser genom historien har haft sina profeter. Vi känner bara namnen på det lilla fåtal som nämns i *Qur'an*, men de var tusentals gånger fler.

Ofta talar de om ironin i att det världen idag kallar islam så ofta är islams raka motsats, och i skrift försöker Vita sammanfatta det hon sett, att islam kan vara en mystik kunskapsväg, en inre resa som handlar om att minnas det gudomliga med ett mer och mer genomlyst och transparent brinnande hjärta.

Också i andra religioner och traditioner har jag mött det här, tänker hon, men ingenstans med så mycket skönhet som här.

Mo frågar Vita (ännu en gång) vad hon vill med skrivandet. Inte för att han inte redan vet utan som en uppmuntran, tror hon. Och hon svarar (ännu en gång) att hon genom att använda honom och dem vill illustrera något som människor kan behöva veta i en tid när det finns så många föreställningar, fördomar, påhitt och fantasier.

Vi har pratat om det tusen gånger eller mer, visst?

Jo. Så är det. Men kommer någon att vara intresserad?

Hon har inget svar på det, knappast några förhoppningar heller, men vem vet, konstigare saker har väl hänt i världen?

Ja. Absolut.

De konstigaste pågår hela tiden, de heter saker på k: krig, korruption, kolonialism, och på en hel massa andra bokstäver också, alfabetet imploderar av dem, de blir till en jäsande jämmer, en ordlös sorg, som rör sig genom vattenledningarna om nätterna, i husväggarna och under takplåtarna, fortplantas och förvildas.

Det enda vi kan göra, säger Mo, är att möta mörkret som om det vore vårt eget, låta det passera genom oss, överlämna det, igen och igen, via bönen. Vi är så små, bara tillfälligt här, bara Gud vet vad som göms i våra hjärtan, bara Gud kan döma, och – det viktigaste – har den fulla bilden av allt, på tillvarons alla oräkneliga nivåer, i alla sammanhang.

Kärleken, kunskapen och makten.

Ska jag skriva något om det, frågar Vita, det du nyss sa?

Mo svarar att det väl är det enda som egentligen behöver skrivas.

Regelbundet tänker Vita på något som Ivan Aguéli sa:

En är aldrig nog enkel.

En är aldrig nog nära inpå naturen.

Och även om hon inte pratar med sig själv lika ofta som Mo gör (och han gör det ständigt) så upprepar hon de orden ibland, klart och tydligt, som en påminnelse om att allting alltid kan skalas ner och av, förenklas, hållas som en solvarm sten i handen.

Han sa en annan sak också, konstnären –

Det är nödvändigt, igen, att bli mystiker, att lära sig att Kärleken är all förståelses ursprung.

Al-fatiha betyder Öppnandet och är namnet på *Qur'ans* första *sura*, som innehåller sju verser vilka upprepas vid bön.

Hon/Han som öppnar, inte bara bönen, utan också hjärtat.

De återvänder till det gudomligt feminina, till den moderlighet som håller allt, även missförstånden.

Dagarnas flod, nätternas öga mot evigheten.

Mo sitter på sin stol i köket, vid spisen. Vita går fram och ställer sig intill honom, lägger sina händer kring hans nacke, på hans skuldror. Han lägger sin kind mot hennes bröst, blundar.

Jag lägger mitt liv mot ditt liv, *habibi*.

Utanför huset hörs någon ropa på somali och hos grannen står teven på.
Solen är på väg ner bakom Knuthöjden i väster.

Vi måste köpa bröd innan de stänger, säger Vita efter en stund.
Okej, svarar Mo, jag kan gå. Alldeles strax.

Så rätar han på sig, lyfter armen och vrider om reglaget. Det surrande ljudet drar igång.
Han tänder ännu en cigarett under köksfläkten.

Epilog

Till sist fick han ett permanent uppehållstillstånd ändå, och åtta månader senare – bara tre dagar efter att den nya högerregeringen installerats, i mitten av oktober 2022 – svenskt medborgarskap.

Hon kan inte komma undan känslan av att det fanns en välgörare, en vänlig själ, där på Migrationsverket. Att någon tog chansen att, innan den utlovade nya repressiva politiken kopplat sitt struptag, godkänna hans ansökan om det medborgarskap som de annars kanske fått vänta på i ytterligare månader eller t o m år. Eller för alltid.

Han är här. Med svenskt körkort och anställning på bruket. De är här.

Men världen är en punkterad fotboll. Och frågan kvarstår:

Vad ska vi ta oss till med allt det som pågår omkring oss, *habibi*?

Han säger: Det känns som om jag är hundra år gammal. Jag vill vila. Jag vill bara vila.

Jag har inte givit upp hoppet om fred men –

Nej, ge upp det hoppet skulle de väl aldrig göra?

Någon gång måste ju freden komma, trycket lätta. Slutligen.

Den som bär, säger han, ska bära oss också igenom det här.

Each trial, every loss, is an opportunity for you to meet suffering with love and make of it an offering, a prayer.

Mirabai Starr

When read properly, the Qur'an is an arrow aimed right at the neck of the oppressors; and a ray of light aimed right at the heart of the oppressed.

Rudolph Bilal Ware